

Svjetlo katoličke obnove

Uz stotu obljetnicu Luči — »Lista hrvatskog katoličkog đaštva«
(1905–2005)

Vladimir Lončarević*

Sažetak

Malo je časopisa koji su u hrvatskoj kulturi ostavili tako važan trag kao što je to časopis LUČ. Časopis je započeo izlaziti ujesen 1905. Od tada do prestanka izlaženja 1942. časopis je pod geslom »Bog — narod — socijalna pravda«, uz katolička akademička društva »Hrvatska« i poslije »Domagoj« bio stožer ne samo đaćkoga katoličkog organiziranja nego i osnova stvaranja i razvijanja hrvatskoga katoličkoga pokreta, preteče kasnije Katoličke akcije, pokreta opće duhovne preobrazbe javnoga života u skladu s katoličkim svjetonazorom sukladno geslu Pija X. »Omnia restaurare in Christo!« Uz organizatorno, časopis je imao i veliko literarno značenje, osobito u programskom oblikovanju katoličke književnosti u prvoj polovici 20. stoljeća, uz vrijedne doprinose u pjesništvu i književnoj kritici. LUČ je bila intelektualna i duhovna baza desecima katoličkih intelektualaca, iz koje su krenuli u javni svjetovni i crkveni život.

Malo je časopisa koji su u hrvatskoj kulturi ostavili tako važan trag kao što je to časopis LUČ. No kao i mnoge činjenice vezane za naše katolištvo, i ova je u neprilikama poratnoga vremena sve do prvih demokratskih izbora 1990. bila sustavno i »sistemska« prešućena i zanemarena. *Nemoguće je, naime, kao što se to još do prije petnaestak godina uglavnom činilo, previdjeti i zaniijekati povijesnu činjenicu da su godine 1945. svi pisci, umjetnici i intelektualci katoličke (i uopće kršćanske, pa najšire uzeto, religiozne svijesti i opredjeljenja) bili proskribirani i za duga desetljeća komunističke vladavine izgnani iz javnog života, a mnogi od njih pretrpjeli okrutne progone, poniženja i smrt, napisao je teatrolog Darko Gašparović u svom prikazu o Ljubomiru Marakoviću.¹ Posljedice su dakako bile teške i tragične, a hrvatska*

* Dr. sc. Vladimir Lončarević, Ured predsjednika Republike, Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb.

1 Gašparović, D., »Ljubomir Maraković kao kazališni kritičar«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 29, Zagreb–Split, 2003, 338. Ovdje se može spomenuti da su nakon rata ubijeni (nestali), uz mnoge druge, Kerubin Šegvić, Mile Budak, Gabrijel Cvitan, Ivan Softa, Albert Haler, Andrija R. Glavaš, Marijan Matijašević, Vinko Kos, Zlatko Milković, Milivoj Magdić, Jerko Skračić, Jakša Ercegović, Tias Mortigijija, Fran Binički, daroviti seljački pisci Nikola Kordić i Mate Orišković, a 1948. u zatvoru u Beogradu umro je od posljedica mučenja Ilija Jakovljević. Izbjegli su Vinko Nikolić, Filip Lukas,

se kultura od njih nije oporavila do danas. Nažalost ni u proteklih petnaest godina mnoge činjenice vezane za ulogu katoličkih pokreta i pojedinaca u nas ne samo u nacionalnoj kulturnoj, književnoj i političkoj povijesti nego i u crkvenoj nisu dovoljno ni sustavno znanstveno istražene i vrednovane, pa ni publicistički prikazane.

Kako prodoše ljudi, tako i fakti i faktografije. Mnogošto leži zanemarno u prašini naših arhiva i podrumima knjižnica, da po njima pauci paučine predu. Stoga nažalost, kako zapaža književnik Zvonimir Bartolić, ni *veliki dio časopisne građe nije doživio niti temeljnu pozitivističku interpretaciju, tako da o brojnim časopisima, njihovim pokretačima i urednicima, piscima, kritičarima i znanstvenicima gotovo u pravilu znademo manje negoli o onomu što se u hrvatskoj književnosti događalo prije nekoliko stoljeća*.²

LUČ je bez sumnje iznimno važan dio te građe. Njezina baština na sreću ipak malo–pomalo izlazi na svjetlo dana, premda još pretežno »pobočnim« linijama, kao vrelo dragocjenih podataka pojedinim istraživačima koji se bave našom književnom, kulturnom, političkom i vjerskom poviješću prve polovice XX. stoljeća. Tako ujedno izlazi na vidjelo veliko ne samo vjersko nego i književno–kulturno, a onda i socijalno–političko značenje *LUČI*. Njezin je trag ostao jasan i prepoznatljiv sve do danas. I ne samo to! Biva sve jasnije da je dio baštine toga časopisa duhovno živ te da se neki korjeniti zahvati u tkivo hrvatske kulture neće moći izvesti ne oživi li se ta baština i u našem vremenu sukladno njegovim potrebama i problemima.

1. Buđenje katoličke javnosti na prijelazu XIX. i XX. st.

U vrijeme kada se pojavio njezin prvi broj, jesen godine 1905, prilike u Hrvatskoj bile su u svakom pogledu vrlo teške. Stranačka i politička rastrzanost, kulturna rascjepkanost, književna nerodica i književnički sukob trajali su godinama. Opće javno i kulturno ozračje bilo je obilježeno sukobom između nadirućih modernističkih ideja i grčevite težnje da se u javnom životu sačuva ako ne prevlast, a ono bar utjecaj Katoličke crkve i vjere, kršćanskoga morala i uopće svjetonazora. Taj sukob, najizrazitiji na književnom području u borbi između »starih« i »mladih«,

Ivo Bogdan, poslije ubijen, Nada Kesterčanek, Antun Bonifačić, Ivo Lendić, Marko Čović, Dušan Žanko, Franjo Nevistić, Viktor Vida, Rajmund Kupareo, Lucijan Kordić, Antun Nizeteo, Bogdan Radica, Pavao Tijan, Ante Kadić, Jure Prpić, Luka Brajnović, Mladen Kabalin, Srećko Karaman, Josip Cvrtila, Ljubo Wiesner, a još je znatan broj prisiljen na šutnju: Sida Košutić, Ljubomir Maraković, Petar Grgec, Štefa Jurkić, Hrvoslav Ban (poslije emigrirao), Jeronim Korner, Zvonimir Remeta, Hrvoje Bor, Mate Ujević, Antun Matasović i drugi, neki od njih osuđeni i na zatvorske kazne (Remeta, Korner, Grgec, Maraković, Bor). O stradanjima hrvatskih intelektualaca nakon rata usp. Matičević, I., »Mali leksikon hrvatskih književnika, znanstvenika i publicista stradalih u Bleiburgu i na Križnom putu«, *Forum*, 35/1996, knj. 68, 1/4, 398–418; Brešić, V., »Hrvatska emigrantska književnost«, *Republika*, 54/1998, 1/2, 75.

2 Bartolić, Z., »Pjesnik slomljena pera i neznana groba«, u: Vinko Kos, *Sabrana djela. Pjesme*, knjiga I, MH, Čakovec, 1997, 216.

očitovao se mnogodje: u medijima, u kulturnim, književnim i znanstvenim institucijama, u politici, a sve više i na socijalnom planu.

1.1. Prvi hrvatski katolički sastanak

Već potkraj XIX. stoljeća bilo je jasno da katolici moraju organizirano programski osmisliti svoj javni rad. Stoga je potkraj godine 1899. javno istaknuta potreba nacionalnoga katoličkoga sastanka, koji bi na takav način razmotrio probleme i predložio nova rješenja katoličke prisutnosti i angažiranosti u javnom životu, kako bi se podigla brana sekularizaciji javnoga života. Sastanak je zakazan za rujnu godine 1900. Polazeći od konstatacije da su u *nejednakoj borbi sa mnogima i jačima neprijateljima* Hrvati zaostali kulturno i materijalno, te da je uz to *ljudska volja... zasnovala napredak bez Boga i u protimbi s njegovom naukom*, sazivači žele da i hrvatski narod krene nasljedovati primjer katoličke obnove što ga započese drugi narodi, traže *da se i mi sastanemo, vijećamo i uredimo za uspješan rad, kojemu je plemenita svrha, da mi katolici udesimo naš sukromni i javni život u skladu s našom svetom vjerom, da na tom nepokolebivom temelju nastojimo i za buduća vremena osigurati i bivstvo i napredak hrvatskoga katoličkoga naroda*.³ Sastanak, održan od 3. do 5. rujna, bez sumnje je pomogao da se katolici trgnu iz ravnodušnosti. Katolička se inteligencija mobilizira — treba da *osvježimo vjersku svijest*, piše tada zadarska *Croatia*.⁴ Već uoči Sastanka, ali posebice nakon njega zaokuplja se pitanjem o tome kako se nositi s liberalizmom i modernističkim sustavima mišljenja; kako odgovoriti na prodore misli koja je, uglavnom »uvezena«, u osnovi bila nekršćanska, gdje kad protukršćanska;⁵ postavio je dvojbu o taktici te borbe — prikloniti se nekoj vrsti »kohabitacije« ili ući u bespridržajan sukob; postavio je također pitanje o sredstvima te borbe, osobito pomagavši da se sljedećih godina mnogo toga pokrene na području nakladništva.⁶ Ne može se naime poreći da je nakon Sastanka u nadolazećim godinama pokrenuto mnoštvo novina, časopisa i drugih listova, da su se katolički akademičari sve uspješnije organizirali, pozivajući

3 *Prvi hrvatski katolički sastanak*, ur. Stjepan Koren, Zagreb, 1900, XXVIII–XXIX; »Hrvati katolici!«, *Katolički List*, 51/1900, 23, 177–178.

4 »Prvi hrvatski katolički kongres«, *Croatia*, 2/1900, 70, 1.

5 O tome usp. Krišto, J., *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850. –1918.*, 189–192. Krišto osobito ističe utjecaj Masaryka, koji je »bio žestok protivnik katolicizma«, na oblikovanje hrvatskog antiklerikalizma (187), ali i utjecaj Supila (189), zaključivši: »Kombinacija površnoga poznavanja katoličkoga učenja, ukorijenjenosti u protukatolicizmu devetnaestoga stoljeća, mladenačke prgavosti spojene s uporabom argumenata *ad hominem*, te podrške organiziranog protukatolicizma karakteristike su hrvatskoga, u prvom redu naprednjačkoga, protukatolicizma na početku stoljeća. (...) Taktičniji su govorili za sebe da su vjernici, ali sa svojstvenim interpretiranjem značenja vjere. (...) Dosljedno, vjera je nešto što je, kao i sve drugo u svijetu, podvrgnuto promjenama i napretku. (...) Stalno na rubu uvrede, naprednjački je tisak kritizirao sve aspekte katoličkoga vjerovanja i prakse... (...) Katolicizam je i inače za naprednjake predstavljao iskvaren Kristov nauk« (191–192).

6 U potporu katoličkom izdavaštvu osnovani su godine 1904. Hrvatsko katoličko tiskovno društvo, godine 1908. Leonovo i Pijevo društvo, a 1910. Kuća dobre štampe.

se među ostalim i na taj kongres,⁷ te da je uopće bila osnažena reakcija protiv modernizma na svim područjima. To su osjetili i idejni protivnici. Tako je Milivoj Dežman u polemici s Jovanom Hranilovićem ustvrdio: *Mi dobro vidimo*, veli on, *kako sve oštrije izbijaju konture klerikalizma, kako se taj proglašuje jedino spasonosan za Hrvatsku. Oni isti domoljubi, koji vele, da su čuvari ilirizma, koji nastavljaju djela Preradovića, Šuleka, Gaja, oni isti proglašuju poslije katoličkoga sastanka — klerikalizam kao sredstvo, kojim ćemo doći do slobodne nezavisne Hrvatske.*⁸ Ovdje vidimo shvaćanje koje nije nestalo do danas, da je naime svaki katolički javni rad izvan crkvenih zidova klerikalizam (poslije furtimaštvo). Na nj se nadovezao najistaknutiji promotor modernizma Milan Marjanović. On Dežmanov zaključak o klerikalizmu proglašava »krivim«, ali samo zbog toga što je klerikalizam shvatio kao modu. Klerikalizam je međutim, piše on, dobro organizirana akcija ne do jučer.⁹ A toga zla se treba iz temelja riješiti. Zakrpavati se više ne smije. Kompromisa sa duhom starih ne može biti.¹⁰

7 Usp. »I. hrv. –slov. svedeački katol. sastanak u Zagrebu«, *LUČ*, 3/1907–1908, 6, 335; *Spomen–knjiga o II. hrvatskom katoličkom kongresu*, Rijeka, 1913, 191.

8 Dežman Ivanov, M., »Mladi i stari«, *Život*, 1/1900, knj. 2, 5, 179–180. Dežmanu je katolički sastanak bio svojevrсна »crvena krpa«, pa Antun Barac uočava da je on, koji je do tada nastojao pomirljivo djelovati, »ustao žestoko protiv tendencija koje su se sve više javljale u hrvatskim kulturnim institucijama, a naročito protiv težnja koje su izbile na tome kongresu«; *Hrvatska književna kritika*, Zagreb, 1938, 186.

9 Usp. Marjanović, M., »Ne samo slobodni književnici, nego i duhovi«, prema *Polemike u hrvatskoj književnosti*, Nekrolog hrvatskoj modernoj, Zagreb, 1982, 130. Usp. M. M., »Klerikalizam«, *Zvono*, 2/1908, 29/30, 469–480. Marjanović piše da klerikalizam »hoće da zavlada cjelokupnim privatnim i javnim, vanjskim i nutarnjim životom čovjeka«, zaključivši da je klerikalizam danas u Hrvatskoj »neprirodno jači i organizovaniji, radiniji i promišljeniji od antiklerikalizama« (477), čemu je potreban otpor, odnosno sekularizacija kulture i društva. Shvaćanje liberala uokviruje Natko Nodilo u članku »Klerikalizam i liberalizam« (*Savremeni*, 2/1907, 1), gdje ovako definira klerikalizam: »... stoji klerikalizam osobito u tome, ako kler, promašujući duhovnu vlastitu zadaću, hoće da u svjetovnim debljim poslima podvrgne civilno društvo svećeničkoj izravnoj zapovijedi, ili barem poslušno učini« (3), što je, smatra, protivno Kristovoj volji (3–4). U tome smislu ni »silab« Pija IX ne drži Nodilo »dogma fidei«, već ga dapače drži za »pravi izliv klerikalne mržnje« (7). U tome duhu Nodilo drži geslo Pija X. »obnoviti sve u Kristu« pokrićem za klerikalizam (8), a naše »klerikalce« smatra »žešćim« od Pape (11), koji ne idu za dijalogom, već »s najvećom lakoćom puštaju nas (liberalce — prim. V. L.), da idemo k belaju. (...) Ni jedna topla suza u njih za našim promašenim spasenjem. Ne razgovaraju, već psuju i grde« (12). Izidor Kršnjavi smatrao je, slično Nodilu, klerikalizam istoznačnim klerokraciji, s čime pak ortodoksni katolicizam nema nikakvu vezu, da bi na kraju ustvrdio da »liberalizam i klerikalizam (pogrešno je, vidi se iz konteksta — treba: katolicizam — prim. V. L.) ne stoje u opreci«; »Klerikalizam i liberalizam«, *Mlada Hrvatska*, 4/1911, 9, 251. Starčevićanci su pak držali da su i katolički i pravoslavni klerikalizam upereni protiv hrv. nacionalizma jer poistovjećuju vjeru s određenom nacijom, pa se starčevićanci stoga u polemici s *Jutrom* i *Hrvatstvom* deklariraju »otvorenim antiklerikalcima«; usp. »Neka se bistri«, *Mlada Hrvatska*, 2/1908, 4, 135.

Većina katolika to nije međutim doživljavala kao borbu protiv klerikalizma, već protiv katolicizma. Tako *Hrvatska Straža* misli da je klerikalizam samo liberalistička smicalica da bi se katolicizam prikazao što odioznijim, ujedno kao »bauk« katolicima koji ne misle svojom glavom; usp. »Strašilo 'klerikalizma'. — Katolički narodni pokret pred Pijem X.«, 2/1904, 323. U *Jutru* neimenovani pisac članka »Što je klerikalizam?« piše: »Boj koga bježe zla štampa proti klerikalizmu — tobože svećenstvu, a za pravo proti samomu katoličkom puku — jeste proračunani boj — na život i smrt — proti kršćanskim katoličkim narodima, proti svekolikom kršćanstvu... Nema dakle nikoje razlike medju klerikalizmom i katolicizmom — nema razlike izmedju obrane katoličke i klerikalne...«; *Jutro*,

U vezi sa Sastankom bile su bilance rađene u katolika nakon desetak i više godina različita predznaka.¹¹ Premda nije odmah polučio nikakav znatniji rezultat; iako je pokrenuo mnoga pitanja, a dao malo odgovora, pogotovo s obzirom na provedbene smjernice načela što ih je istaknuo; unatoč tomu što su uskoro umrli najsposobniji njegovi sudionici Andrija Jagatić (1901)¹², Kosta Vojnović (1903)¹³

1/1908, 27, 3. Slično će ustvrditi autor članka »I opet: prenimmo se!« u *Vrhbosni*: »Naš dakle hrvatski klerikalizam ne znači drugo, nego borbu za Krista i za njegova načela u našem narodu. Hoćemo i želimo da stojimo na napokolebljivom tlu nauka Isusova, na kojemu je viekove i viekove nepomično stajao naš narod hrvatski«; 18/1904, 3, 41. Stoga protivnici koji udaraju na »klerikalizam«, ti »udaraju na Krista,... pobijaju načela Kristova« (42). Poslije je, kad se pojam »klerikalizam« pomalo otrcao, u promet puštena parola »furtimaš«, »iza koje su se mogli skrivati svi protivnici vjere«, kako točno primjećuje Grgec; usp. *Dr. Rudolf Eckert*, 70. O toj temi usp. Krišto, J., »Dalekosežne posljedice netočnog pridjevanja: Je li bilo klerikalizma u Hrvata?«, *ČSP*, 25/1993, 2/3, 1–18.

10 Marjanović, M., »Ne samo slobodni književnici, nego i duhovi«, nav. mj., 132.

11 Tako je primjerice Stjepan Korenić, koji je smatrao dotadašnji katolički pokret u cjelini neuspjelim, u *Jutru* napisao: »Ako se uopće o kakvom katoličkom pokretu s pravim uspjehom može govoriti, to se jamačno može reći, da je prvi katolički sastanak u prvom i najjemenitijem smislu bio katolički pokret u Hrvatskoj«; »Da li je dosadašnji katolički pokret u Hrvatskoj uspio? Ako nije uspio, za što nije uspio?«, *Jutro*, 1/1908, 35, 3. Tu ocjenu, napisanu zacijelo pro domo, u *LUČI* su, zanimljivo, djelomice prihvatili; usp. I. B., »Naš katolički pokret«, *LUČ*, 4/1908–1909, 2, 83. Stanoviti F. K. u *Hrvatstvu* ustvrdio je da Sastanak nije uspio ponajprije jer nije centralizirao rad pa je provedba zapela ili je išla mimo ljudi i odluka Sastanka; usp. »Drugi hrvatski katolički sastanak«, *Hrvatstvo*, 7/1910, 38, 1. U splitskome *Danu* S. B. zaključuje da je Sastanak bio »gorostas vanjštinom, a patuljak u posljedicama« (»Katolički sastanci i hrvatski katolički pokret«, 10/1912, 16, 1), čemu su krivi »hrvatski čuvari Siona«, koji »se nisu praktički uvjerali o potrebi protureakcije i žilavoga organizatornog rada za katoličke svetinje«, premda prije toga priznaje da je nakon Sastanka »otskočila potreba katoličkoga pokreta, utro se ponešto terrain katoličkoj akciji...«, nav. čl., 14, 1. Karlo Eterović kaže da je to bio »prvi znak za katolički preporod«, ali »nažalost, sve je bilo ostalo na papiru«; »Pisma katol. hrvat. omladini«, *Hrvatska Straža*, 15/1917, 133. I Mate Ujević smatrao je taj sastanak neuspjelim, ustvrdivši da su se prilike i dalje razvijale kao i prije Kongresa; usp. »Nakon dvadeset godina«, *LUČ*, 20/1924–25, 9/10, 209–210. Grgec međutim godine 1931. piše da je njegov uspjeh, premda nepotpun, još i danas tu jer djeluju neke institucije koje su onda osnovane; usp. »Dr Andrija Jagatić«, *HS*, 3/1931, 112, 4. U svojim uspomjenama Bonifacije Perović drži ga u cjelini neuspjelim; *Hrvatski katolički pokret*, Ziral, Roma, 1976, 37. Tako i Luka Vincetić u svom feljtonu »Organizirani katolicizam«, *Kana*, 17/1986, 5, 31; 6, 9. Jure Krišto pak kvalificira takva mišljenja preoštrim i krivo usmjerenim; usp. *Prešućena povijest*, 180. Antun Bozanić smatra da je taj sastanak bio manifestativnog karaktera, pa nikako ne može biti smatran početkom hrvatskog katoličkog pokreta; usp. *Biskup Mahnić. Pastir i javni djelatnik u Hrvata*, 101. Slično Matijević, Z., *Slom politike katoličkog jugoslavenstva*, 22–23. Mario Strecha, premda kongres kvalificira kao manifestaciju »konzervativnog katolicizma«, zaključuje da je skup bio »značajniji s obzirom na intencije njegovih učesnika i organizatora nego s gledišta rezultata tj. koje je uspio, ili bolje, koje nije uspio pokrenuti u cilju realizacije svih onih ideja koje je nastojao afirmirati...«; »Katolički kongres godine 1900«, *Naše teme*, 33/1989, 9, 2369; slično piše u članku »Prvi hrvatski katolički kongres...«, *Hrvatski katolički pokret*, Zagreb, 2002, 182. Juraj Kolarić primjećuje da je ta generacija katoličkih laika, djelujući »više 'ad hoc' i bez prethodne priprave«, ipak upozorila na »nove pojave u Hrvatskoj koje su prijetele vjeri i Crkvi, ali nije imala dovoljno vremena razraditi i novu, efikasnu strategiju rada«. Sastanak je ipak »dao snažan poticaj za nastanak jednog novog i plodonosnog razdoblja u Povijesti Crkve u Hrvata. Zbog toga možemo tvrditi, da se bez toga kongresa ne bi mogli dogoditi pozitivni pomaci u životu katoličkih laika koji su slijedili u desetljećima nakon Kongresa...«; »Prvi hrvatski katolički sastanak 1900. g.«, *Hrvatska*, 1/1994, 1, 50.

12 Petar Grgec za nj veli da je bio »glavni pokretač i organizator kongresa«; »Dr Andrija Jagatić«, *Hrvatska Straža (novine)*, 3/1931, 112, 4. To mišljenje ponavlja Juraj Kolarić; usp. »Prvi hrvatski katolički sastanak 1900. g.«, *Hrvatska*, 1/1994, 1, 46.

i Šandor Bresztyenszky (1904)¹⁴, a uz njih agilni publicist Dinko Politeo (1903), kojega, zanimljivo, Antun Barac drži jednim od *pionira novoga književnoga pokreta, hrvatske katoličke moderne*,¹⁵ dok Marjanović za nj veli da je bio *najbolji hrvatski publicista onoga vremena*¹⁶ unatoč dakle svemu tome, Sastanak je ipak imao važnu mobilizacijsku ulogu. Kada dakle u jednoj od oštrijih kritika Petar Grgec četvrt stoljeća nakon Sastanka piše: *Stara je hrvatska katolička generacija u najodlučnijem momentu pozaspala na straži pradjedovskih svetinja, pa nije vidjela, što se oko nje događa*,¹⁷ takva ocjena ne stoji. Da je naime bila pozaspala i nije vidjela što se događa, Sastanka ne bi ni bilo. Trjezniji pogled s povijesne distance dobro uviđa da su *kongresne rezolucije, iako u potpunosti neostvarene, odredile... fundamentalnu orijentaciju laicima za daljnje djelovanje, pobudile entuzijazam i dale inspiraciju katoličkim laicima nove generacije*.¹⁸

2. Četiri Mahnićeva poteza

Uspjeh je Sastanka dakle više bio idejno–pokretački nego organizacijsko–programski. To je uočio biskup Antun Mahnić. On je jasno shvatio da od »rezolucionaštva« neće biti konkretne koristi, ali da na valu probudene katoličke odgovornosti valja tražiti druga rješenja te da se prije svega valja osloniti na mladež. Stoga između 1903. i 1906. povlači četiri ključna poteza. Prvi je bio godine 1903. osnutak mjesečnika *Hrvatska Straža*.

2.1. Pokretanje Hrvatske Straže

Hrvatska je *Straža* dala idejnu osnovicu mladim katoličkim snagama koje su se pomalo pojavljivale, to više što je u sklopu časopisa sve do pojave *LUČI* izlazio *Đački Prilog*, u kojemu surađuju mladi akademičari, među kojima i jedna od ključnih figura *LUČI* i katoličkoga pokreta uopće Ljubomir Maraković. Osnutak *Hrvatske Straže* bijaše osnova stvaranja hrvatskoga katoličkoga pokreta, preteče kasnije Katoličke akcije,¹⁹ pokreta opće duhovne preobrazbe javnoga života u skla-

13 O veliku ugledu Vojnovićevu kao katoličkom javnom radniku usp. Ivanišević, D. F., »Dr. Kosto Vojnović«, *Požeske Novine*, 1/1911, 2, 2–3; N. SIĆ., »Uspomeni Koste Vojnovića«, *Narodna Svijest*, 14/1932, 9, 1–2; 10, 1.

14 Bresztyenszky je, uz to što je poznat kao političar i sveučilišni profesor i rektor, bio jedan od najznamenitijih, ako ne i najznamenitiji katolički javni radnik na prijelazu dvaju stoljeća, pa nije čudno što su mu katolički, ali i svjetovni listovi, kad je umro 9. svibnja 1904, posvetili uvodne stranice. Zanimljiv zapis o njemu dao je malo prije njegove smrti Dinko Politeo u *Pravoj hrvatskoj misli*, 1/1903, 1, 24–27.

15 Barac, A., *Hrvatska književna kritika*, 122.

16 Marjanović, M., *Hrvatska moderna I*, Zagreb, 1951, 23; *II*, 29. U *Obzorovu* nekrologu »Dinko Politeo« kaže se da je bio »ponajbolji hrvatski novinar novijega vremena«; 44/1903, 52, 1. Politeo se rodio godine 1853, a umro 5. ožujka 1903.

17 Grgec, P., »Šta da očekujemo od budućnosti?«, *LUČ*, 20/1924–1925, 9/10, 227.

18 Kolarić, J., »Prvi hrvatski katolički sastanak 1900. g.«, *Hrvatska*, 1/1994, 1, 50.

19 O Hrvatskoj Straži usp. Lončarević, V., »Književno–kulturno značenje časopisa Hrvatska Straža«, *Obnovljeni život*, 60/2005, 1.

du s katoličkim svjetonazorom sukladno geslu Pija X. »Omnia restaurare in Christo!«²⁰

2.2. Osnutak »Hrvatske«

Usporedo s idejnim usmjerenjem trebalo je mladima dati sredstvo rada, poligon i organizacijsku formu. U nemogućnosti da mladež pokrene na nacionalnoj razini, a u svojoj biskupiji nema univerzu, odlučuje se za drugi, malen, neočekivan, ali važan korak: organizirati hrvatske katolike studente u Beču. Stoga upućuje onamo svećenika Ivana Butkovića sa zadaćom da ustroji akademsko društvo. Pokušalo se animacijom postojećeg đlačkog društva »Zvonimir«, ali neuspješno. Tada je Butković potražio studenta Milana Marakovića, člana Marijine kongregacije, a potom su njih dvojica pridobili bogoslove Kamila Dočkala i Josipa Frančiškovića te studenta filozofije Matiju Divića. Oni su 12. svibnja 1903. ustrojili Hrvatsko katoličko akademsko društvo »Hrvatska« u prostorijama slovenskog društva »Danica«, koje im u početku pruža svesrdnu pomoć.²¹ Prvu je moralnu i materijalnu potporu dao dakako Mahnić, navijestivši: *U jako stablo razvit će se gorušičino zrno...*²² Taj će klub postati jezgra daljega organiziranja katoličkih društava, pa nije pretjerana ocjena da je HKAD »Hrvatska« *prvi najstariji spomenik kat. preporoda u hrvatskim zemljama.*²³

Razloge pokretanju HKAD »Hrvatska« valja tražiti, kako je već naznačeno, u općim duhovnim prilikama u Hrvatskoj, pa onda i među hrvatskom mladeži u to vrijeme, na što se navezao Mahnićev jasni zor o potrebi katoličke reakcije, njegov aktivizam i povjerenje u mlade. Opće duhovne prilike među mladeži opisao je, među ostalim, jedan od prvih sudionika katoličkog pokreta Vlado Šprajcer povodom desete obljetnice osnutka »Hrvatske«. *Tko se ne sjeća nekadašnjeg stanja hrv. đlačstva. U nižim razredima mehanizam u izvršavanju vjerskih dužnosti, u višim nehaj, a na univerzi preziranje vjere. (...) Onda bijaše narodnjaštvo na vrhuncu svoga cvata. Većina univerzitetskog đlačstva, a i dobar dio srednjoškolaca, bio je naprednjački, bio je antireligiozan, a ostali su bili indiferentni. Religioznost i katolicizam proglašise neprijateljima kulture, a onoga, ko se javno priznavao katolikom, duševno inferiornim.*²⁴ Jedan od sudionika đlačkoga pokreta Šime Lukin (dr. Šime Cvitanović) u svom sjećanju na Ivana Merza ovako oslikava: *Tužna je bila slika Hrvatske, kad se*

20 Pavao Butorac piše da je katolički pokret »najpraktičniji i najmoderniji odraz životne snage katolicizma. Razlog je tomu što se radnici kat. pokreta nikad ne mogu da zadovolje jednim ogrankom javnog djelovanja. (...) Ustav, zakonodavstvo, sabornicu, školu, štampu, industriju, trgovinu, obrt, vojsku, državnu socijalnu uredbu, svekolike institucije, što stoje u službi Kristove caritas, sve to obuhvaća kat. pokret pod svoju djelatnost, te svemu hoće da utisne životni đlačak svoga duha«; »Rane i lijekovi«, *Mladost*, almanak hrv. kat. omladine, Split, 1917, 66–67.

21 Usp. Butković, I., »Osnutak 'Danice' i 'Hrvatske'«, *LUČ*, 1/1905–1906, 9/10, 189–193.

22 Butković, I., »Glavni momenti u pokretu hrvatskoga katoličkoga narodnoga đlačstva«, *Koledar Hrvatskoga Katoličkoga Narodnog Đlačstva*, HKAD Domagoj, Zagreb, 1909, 87.

23 Šprajcer, V., »1903. –1913.«, *LUČ*, 8/1912–1913, 15/16, 400.

24 Šprajcer, V., isto.

rađalo i odgajalo katoličko narodno daštvo. Predratno vrijeme rodilo je liberalizam i naprednjaštvo i baš zbog toga se i razvio pokret hrvatskog katoličkog daštva. Naprednjaštvo i liberalizam, potpomagano moralno i materijalno ložama i drugim subverzivnim elementima, uzelo je kao glavni cilj da uzdrma i uništi katolicizam u hrvatskom narodu, pa katoličkom daštvu nije bilo druge nego da se stavi na obranu one organizacije, koju su naprednjaci i liberali kušali uništiti — na obranu Crkve, da bude od Nje i u Njoj odgojena — na korist svome narodu.²⁵

HKAD »Hrvatska« djelovalo je desetak godina, kada je obustavila djelovanje zbog rata i prenošenja žarišta dačkoga rada u Zagreb.²⁶ Glavna joj je zadaća bila okupljati hrvatske katolike akademičare u Beču kako bi ih se motiviralo na održavanje vjerskoga života i ohrabrivalo da žive u skladu s katoličkim ćudoređem. Zajednička sijela i predavanja bila su redovit način okupljanja.

2.3. Pokretanje LUČI

Međutim osnutak i djelovanje »Hrvatske« bijaše baza mnogo važnijemu pothvatu, a to je bilo pokretanje »lista hrvatskog katoličkog daštva« *LUČ*. Naime, počela se u »Hrvatskoj«, čim je osnovana, kuhati ideja o dačkome listu prema uzoru na slovensku *Zoru*. U tom nastojanju tiskan je godine 1905. prvo almanah dačkih radova *Nepredavana predavanja*, koji je pobudio dačko zanimanje za list i literarni rad.²⁷ Šprajcer, istaknuvši u spomenutu prikazu ključnu Butkovićevu ulogu u pokretanju »Hrvatske«, napominje da je ovaj od početka bio uvjeren i o potrebi dačkoga lista, čekajući pravi čas za to. A taj je čas nastao dolaskom Ljubomira Marakovića godine 1905. na studij u Beč. On se odmah uključuje u rad Društva i zagrijava za ideju pokretanja časopisa. S jeseni 1905, dakle ubrzo nakon dolaska Marakovića u Beč, bečkim je studentima uspjelo tiskati prvi broj u Mahnićevoj tiskari »Kurykta« na Krku. Tako, kao treći Mahnićev potez, započinje izlaziti dački časopis *LUČ*, koji će pod geslom »Bog — narod — socijalna pravda« trideset sedam godina biti stožer dačkoga katoličkog organiziranja.²⁸ Upravo Maraković potpisuje proglas u *Hrvatskoj Straži* »Na rad, mladi prijatelji!«, kojim obavješćuje javnost o izlaženju *LUČI* i poziva sve, osobito mladež, da je moralno i materijalno podupre. Proglas završava zanosnim apelom: *Hrvati katolici, a napose Ti, hrvatska mladeži! Mi smo evo učinili ovaj odlučan korak, ne štedeć ni najtežih žrtava; Vaša je sada dužnost da nas moralno i materijalno poduprete. Narudžbe na pretplatu kao i sva druga pisma, članci i dopisi neka se šalju na potpisanoga. — Za vjeru i dom!*²⁹

25 Lukin, Š., »Borac s bijelih planina«, *Hrvatska Prosvjeta*, 25/1938, 7/10, 335.

26 Usp. »Hrvatska« u Beču«, *LUČ*, 11/1915–1916, 146.

27 Usp. Butković, I., »Glavni momenti u pokretu hrvatskoga katoličkoga narodnoga daštva«, *Kalendar...*, 88–89.

28 »Luči« je svrha organizacija, a polje njezino — mladež«; »Naša taktika«, *LUČ*, 2/1906–1907, 7, 242. Usp. o tome: Vitković, S., »Nastanak i razvoj Hrvatskoga katoličkog pokreta«, <http://www.ffd/ivan-merz>.

29 »Na rad, mladi prijatelji«, *Hrvatska Straža*, 3/1905, 710.

Hrvatska Straža poduprla je dakako ideju o đačkome listu,³⁰ a među katoličkim akademičarima njezin je izlazak izazvao veliko oduševljenje.

Bilo je to bez sumnje ključno razdoblje oblikovanja đačkog odnosno akademičarskog katoličkog pokreta kao strukturnog zametka svekolikoga hrvatskoga katoličkog pokreta. Dakako, nije nedostajalo radikalizma — *mladež bez radikalizma živa je lješina*³¹ — ni polemičkoga žara, što će ga tekstopisac u *LUČI* jednom zgodom pregnantno izraziti: *Naše katoličke ideje kontradiktorne su s liberalnima na svim područjima*.³² Ohrabreni Mahnićevom potporom, kojemu nerijetko izražavaju zahvalnost i vjernost,³³ đaci okupljeni oko *LUČI* traže preporod hrvatskoga naroda u duhu katoličkih načela.³⁴ Premda je *LUČ* pokrenuo Butković, glavna urednička i spisateljska marka bio je mladi Ljubomir Maraković, koji, uz ostale članke, u nepotpisanim uvodnicima osmišljava politiku lista i usmjerava rad organiziranog katoličkog đastva.

Evo kako se toga razdoblja sjeća Maraković. *Ima tomu nešto preko trideset godina kako smo iz Hrvatskog katoličkog akademskog društva »Hrvatske« u Beču bili poduzeli sistematsko organizovanje katoličkog đastva u hrvatskim zemljama. Bila nas je tek jedna šačica, no ipak smo razdijelili između sebe pojedine pokrajine kao njihovi stalni organizatori–dopisnici. Mene je zapala, pored uređivanja »Luči«, Hrvatska Slavonija, gdje sam već, baš po uredničkim vezama imao uporišta za rad.*³⁵ Potanje o tome piše u članku »Pred dvadeset pet godina« ovako: ... *objektivna historija zna, da je samo jedan dio uredničkog rada bio u njegovim rukama* (Marakovićevim, prim. V. L.), *dok je istinski faktotum kud i kamo iskusniji i zreliji u tom radu, bio najstariji drug Ivan Butković. Kada je uprava pokojnog b. h. instituta za visokoškolce u Beču zabranila meni, da potpisujem »Luč« kao urednik, došlo je na moje mjesto ime But-*

30 Nakon Marakovićeve proglasa kratak je redakcijski dodatak, u kojemu među ostalim *Stražin* pisac, vjerojatno Mahnić, pobudno dodaje: »Do vas će biti, mladi junaci, da hrvatskom svijetu pokažete, kako kršćanska ideja nije iluzija, nego 'duh koji oživljuje' ... (...) Pustivši na stranu politiku, okupite sve Vaše sile oko toga, da ovaj narod moralno i materijalno pridignete, da ga socijalno preporodite. 'Luč' neka u prvome redu služi djelu sveopće organizacije katoličke hrv. mladeži, zaključivši zanosno: 'Luči!' Sjav hrvatskoj mladeži, koja sjedi u 'sjeni smrtnoj' modernog poganstva, uputi joj noge na put prave prosvjete i napretka. 'Hrvatska te Straža' pozdravlja želeći ti blagoslov nebeski, sjajni uspjeh i konačnu pobjedu!«; isto, 710–711.

31 Usp. Butković, I. — Maraković, Lj., »Pred promjenom uredništva«, *LUČ*, 4/1908–1909, 9/10, 459.

32 »U novim vremenima«, *LUČ*, 14/1918, 1, 2.

33 Usp. Mahnić, A., »Mladim prijateljima akademičarima i đacima diljem Hrvatske i Slovenske! Pozdrav i hvala!«, *LUČ*, 6/1910–1911, 5, 166–170; PRSTEC, J., »K jubileju Dra. Mahnića«, *LUČ*, 6/1910–1911, 5, 170–171.

34 To se očituje u gotovo svim brojevima, posebice u uvodnicima. Iliustrativan je u tome smislu članak »Radikalizam naših redova«, *LUČ*, 9/1913–1914, 4/5, *Đački Vijesnik*, 7/8, 57–58. Među ostalim, uvodnik ističe da »nama lebdi pred očima veliki ideal slobodne, katoličke i demokratske Hrvatske. Naša je zadaća da provedemo rekristijanizaciju hrvatskoga naroda;... (...) Ojačajmo dakle svoje nazore radikalnošću svaki pojedinac i svaka organizacija. (...) Da, budimo radikalci, jer je radikalizam jedan od onih čimbenika, koji uvjetuje naš odgoj, stalnost i bistrinu u poimanju načela, rad za rekristijanizaciju naroda« (57–58).

35 Maraković, Lj., »Književno–kritičke monografije. Milan Ogrizović«, *Hrvatska Prosvjeta*, 26/1939, 4/6, 190. Te »veze« bili su osječki đaci Ferdo Galović i Andrija Živković, koji su ga »nanjušili« i angažirali za *LUČ*. Usp. »Prvo uredništvo 'LUČI'«, *LUČ*, 21/1925–1926, 12/13, 6–8.

kovićevo, i ako je naš rad i dalje ostao jednako podijeljen. Moj je bio literarni dio i svi su moji članci bili naročito potpisani; jedino su nepotpisani bili dopisi uredništva, koje sam u literarnim stvarima također vodio ja.³⁶ Potom nabraja i sav Butkovićev rad te, skroman, kakav je bio, objašnjava kako je *potrebilo da se to istakne* kako mu se ne bi pripisivale zasluge za ono što je zapravo radio Butković. Dapače, Maraković se prisjeća i drugih svojih prijatelja i suradnika iz tih prvih dana: Dragana Dujmušića, Josipa Rifela i Grge Galovića.

Tih prvih godina list je bio podijeljen na literarni i socijalni dio, uz stranice namijenjene različitim đачkim dopisima, a temeljna svrha bila je provesti organizaciju katoličke mladeži, uvježbavati mladež u publicistici i pridobiti naklonost hrvatskoga javnog mnijenja. Treća zadaća ispunjena je tek u manjoj mjeri, ali je list nesumnjivo bio utjecajan među katoličkim đacima, s primjerice godine 1907. sasvim solidnom nakladom od 1. 500 do 1. 650 primjeraka i s 400 »predbrojnika«, dok je godine 1912. list imao nakladu od 2. 200 primjeraka i 2.000 pretplatnika.³⁷ Unatoč ekspanziji, za koju su uvelike zaslužni i bogoslovski zborovi,³⁸ list se morao boriti s nerazumijevanjem u katoličkim krugovima,³⁹ a jasno je da je morao doći u sukob s konkurentskim đачkim skupinama okupljenim oko naprednjačkog *Hrvatskog Djaka* (1907–1910) i starčevićanske *Mlade Hrvatske* (1908–1914), poslije i projugoslavenskog *Vala* (1911), što je rezultiralo stalnim međusobnim optužbama, pri čemu se nije štedjelo u međusobnu etiketiranju.⁴⁰

2.4. Đачke organizacije i listovi

Đaci su na svim područjima gorljivo pristupili apostolskom radu. Broj katoličkih đачkih organizacija brzo je rastao — svako veće mjesto imalo je svoju orga-

36 »Pred dvadeset pet godina«, *LUČ* 25/1929–1930, 3/4, 99. Na sličan način o tome piše u članku »Prvo uredništvo 'LUČ'«, uz ovaj lirski dodatak: »A kad je 'Luč' već bila zapaljena, razbuktila su se đачka srca na sve strane i trebalo je samo strpljenja u popravljanju, gladenju, odgajanju dok je poziva bilo napretek. Dvije su mi glavne poluge bile za moj rad: Dopisnica uredništva i srednjoškolski literarni listići. Nikada poslije nije intenzivitet na ta dva polja bio tako živ kao onda i ja se s radošću uvijek sjećam onih samotnih tihih časova duboko u noći, kada sam prevrtao drugarske listove i početničke pjesmice, iz njih crpao novo oduševljenje i prelijevao svu svoju dušu u one naoko suhopartne savjete, kako treba u pjesmi brojiti slogove i kada su srokovi čisti«; *LUČ*, 21/1925–1926, 12/13, 7. U članku »Pred dvadeset pet godina«, uz razumljiv sentiment, on će na kraju retrospektivno, ali i anticipativno dati ocjenu o tom važnom listu ističući da je »... naša 'Luč' trajno opravdala svoje ime, postala i ostala svijetlom u tmini, ognjem žara i svjetlosti, oko kojega su se skupljale stotine i tisuće; ona je postala stijegom, koji se čist i plodonosan vio kroz četvrt stoljeća i uvijek nalazio ruke, koje su ga bez posrtanja pronosile kroz najteža kreševa. (...)... usudujem se ustvrditi, da je ovih dvadeset pet godišta 'Luči' kao cjelina jedan od najkarakterističnijih i ponajjačih dokumentata o stvaranju XX. vijeka u duši hrvatskog naroda« (100).

37 Usp. Štrauch, H., »Luč u novinskom obliku«, *LUČ*, 20/1924–1925, 9/10, 404.

38 Usp. Buturac, J., »Bogoslovi i hrv. kat. đачki pokret«, *LUČ*, 23/1927–1928, 4, 108–114.

39 Godine 1907. urednici se žale da ih respektira samo *Hrvatstvo*, a sve druge novine bacaju u koš; usp. »Naš odnošaj prema strankama i novinama«, *LUČ*, 2/1906–1907, 5, 132–133.

40 Usp. primjerice članke: »Dopisi«, *Mlada Hrvatska*, 2/1908, 1, 52–55; »Vrlo je interesantno...«, 2/1908, 6/7, 198–199; »Djačka kronika. 'Luč'«, 3/1910, 4/5, 109–110; »Božićni pamflet 'hrv. kat. mladeži'«, *Hrvatski Djak*, 1/1907, 2, 50–51; »Hrvatski djak«, *LUČ*, 3/1907–1908, 3, 176–178; 5, 302–304, itd.

nizaciju.⁴¹ Njihova zadaća bila je jedna i jedinstvena: *Hoćemo da podamo hrvatskomu narodu jedinstvenu, skladnu, vlastitu narodnu kulturu; u to ime počinjemo s preporodom svakoga pojedinca, da u znaku križa odgojimo naraštaj, koji će vjerovati u moć ideje, ideala. Takav naraštaj je željezne volje, a njegova djela »trajnija od mje-di«. Na djelo dakle — za vjeru i dom!*⁴²

Četvrti ključan potez pod Mahnićevim nadahnućem bilo je osnivanje Hrvatskog katoličkog akademskog društva »Domagoj« 9. studenoga 1906, kao logičan izraz potrebe da se i u Zagrebu *na ustuk liberalnoj zarazi akademske omladine* osnuje katolička akademičarska organizacija.⁴³ Otuda svrha i ime.⁴⁴ »Domagoj« je uskoro postao jezgra i luč hrvatskoga katoličkoga pokreta, koji je upravo đacima omogućio *vjersku, kulturnu i društvenu formaciju koja im je omogućavala ne samo da se snađu u novom svijetu, već da se aktivno uključe u sva vjerska, kulturna i duštevna zbivanja svoga vremena i da tako odgovorno sudjeluju kako svojim primjerom, tako i svojim stvaralačkim djelovanjem na izgradnji boljeg svijeta*. Razumljivo je da je njihova unutarnja izgradnja značila *conditio sine qua non svakog vanjskog uspjeha*.⁴⁵ Jedan od domagojskih predsjednika Matija Belić sažet će to nekom zgodnom uputom: *Na nama je dužnost provesti individualnu restauraciju in Christo*.⁴⁶ Prošavši takvu kompleksnu formaciju i »restauraciju«, ti su đaci, poslije stariji članovi pokreta u sklopu Hrvatskog katoličkog seniorata (osnovan 1913), stvarno vodili

41 Uz »Hrvatsku« i »Domagoj«, ključnu organizaciju katoličkog pokreta, djelovala su do prvog svjetskog rata, a neka i poslije, društva »Zarja« (slovensko–hrvatsko) u Grazu, »Kačić« u Innsbrucku, »Krek« u Pragu, »Antunović« u Budmpešti, »Dan« u Beogradu, »Pavlinović« u Splitu i Zadru, »Dobrila« u Pazinu, »Martić«, »Stadler« i »Jukić« u Sarajevu, »Strossmayer« u Đakovu, »Kačić« u Zagrebu, »Duns Skot« i »Bakula« u Mostaru, »Milovan« u Makarskoj, »Akvinac« u Dubrovniku, »Ibrišimović« u Požegi, zatim bogoslovska društva Zbora duhovne mladeži u Zagrebu, Đakovu, Senju i dr.

42 Maraković, Lj., »Naši ideali«, *Koledar...*, 84. Raspoloženje oduševljenja i poleta tih godina možda ponajbolje oslikavaju dva primjera: stihovi »Himne katolika Hrvata« Velimira Deželića st. i deseta obljetnica posvećenja hrvatske mladeži Presvetom Srcu Isusovu. Deželić u prvoj i posljednjoj kritici svoje »Himne« ovako kliče: »Sinovi svieta Kristove čete, /Smjelo i snažno napried u boj! /Aždaje pakla proždriet nas priete. /Otrov i plamen rigaju svoj. //(...) Svladan će pasti satan duboko, /Mi ćemo survat dušmana svog. /Dignimo barjak Krista visoko, /Uz nas je nebo, uz nas je Bog!«; *Koledar...*, početna str. A svećenik isusovac Petar Perica u povodu spomenuta slavlja piše: »'Christus vincit' trebalo bi napisati na čelo smionoj 'Hrvatskoj' i njezinoj žarkoj 'Luči'; 'Christus vincit' na štitu junačkog 'Domagoja' i sjajnoga mu 'Krijesa'; 'Christus vincit' na poletnu 'Za vjeru i dom' i na miomirisno 'Proljetno cvijeće'; 'Christus vincit' na medaljice od 50 novih kongregacija Gospinih za mladež; 'Christus vincit' na stijegu nadobudnih hrv. kat. gjačkih organizacija i na pročelju njihovih kićenih listova«; Perica, P., *Slavlje hrvatske omladine godine 1910*, Zagreb, 1910

43 V., »Kršćanski vitezovi«, *Narodna Straža*, 1/1921, 21, 1.

44 Za osnovne informacije usp. Markulin, S., »Prvi pogled unatrag«, *LUČ*, 17/1921–1922, 2, 50–55; Binički, F., »Postanak Domagoja«, *LUČ*, 22/1926–1927, 5, 83–84; Andrić, J., »Sjećanje na desetu godišnjicu Domagoja«, *LUČ*, 22/1926–1927, 5, 85–87; Grgec, P., »Značenje Domagoja«, *LUČ*, 23/1927–1928, 2, 34–39; »Jubilarna i kongresna godina«, *LUČ*, 32/1936–1937, 1, 1–2. Luka Perinić o Domagoju piše na više mjesta u serijalu »Iz moje ladice« u *Marulić* 1995. i 1996, gdje napominje da »njegov arhiv i zapisnici nažalost dosad nisu pronađeni«; *Marulić*, 29/1996, 6, 1051.

45 Vitković, S., »Gibanja u hrvatskom katoličkom laikatu između dva svjetska rata«, *Znanstveni skup o fra Bonifaciju Peroviću*, Zadar, 1997, 16.

46 Belić, M., »Katolička akcija«, *NS*, 7(3)/1927, 7, 2.

čitav hrvatski katolički pokret sve vrijeme, a nakon rascjepa u njemu godine 1926. znatan dio njegovih vjerskih, kulturnih, socijalnih, političkih, medijskih i drugih aktivnosti i pothvata. Unatoč osnutku Hrvatskog katoličkog đačkog saveza 1909, Hrvatskog katoličkog narodnog saveza 1913. i Jugoslavenske katoličke đačke lige 1919, »Domagoj« je uvijek bio središnje tijelo hrvatskoga katoličkog pokreta. Uoliko nije pretjerana ocjena *Katoličkoga Lista* da *prava organizacija pokreta započinje osnivanjem... »Domagoja«*,⁴⁷ kao i ocjena Smiljane Rendić da je *domagojska struja oblikovala vrijednu, u pojedinim strukama veoma sposobnu, kulturno i društveno aktivnu katoličku inteligenciju*.⁴⁸

Zanos koji je među đacima pokrenuo Mahnić očitovao se i na literarnom području. *LUČ*, što ju je Ivan Butković s Marakovićem i drugima zapalio u Beču uskoro se prenijela širom Domovine, pa list već godine 1908. piše da *smo u srednjoškolskoj organizaciji poskočili pravo neočekivanim korakom naprijed baš po literarnim listovima*.⁴⁹ U to vrijeme, do 1910, već ih je dvadesetak: *Nada, Zora, Jedinstvo, Pod zastavom Bezgrješne Djevice, Krijes* (Zagreb), *Ljubice i Proljetno cvijeće*, djevojački listovi (Zagreb), *Neven*, najstariji đački katolički list (izlazi od 1904) *Jutro i Naprijed* (Split), *Lipa* (Osijek), *Ljiljan i Vesna* (Dubrovnik), *Odjek* (Kotor), *Travnički Đak*, kasnije *Travanjsko Smilje* (Travnik), *Cvijet* (Visoko), *Naš listić, Sinjski đak* (Sinj), *Mladost* (Mostar), *Mladost* (Split–Zadar), *Osvit, Bostan* (Zadar), *Naš list, Slavonac* (Požega). I dok su se neki gasili, nastajali su novi, primjerice poslije prvoga svjetskog rata *Studium* (Split), *Cvijet* (Široki Brijeg) *Primorac* (Senj), *Rad* (Šibenik), *Žar* (Dubrovnik), *Nada* (Travnik), *Katolički đak, Preporod, Zumbul* (Zagreb), *Rogulja* (Mostar) itd.⁵⁰ Unatoč diletantizmu u njima objavljenih spisateljskih pokušaja, oni su imali odgojnu funkciju, ne samo u vjerskom nego i u literarnom smislu.⁵¹

3. Značaj i značenje *LUČI*

Svakako, *LUČ* ima značaj i značenje središnjega časopisa katoličkog pokreta. Njezina je zadaća trostruka: organiziranje, vježba i buđenje inteligencije.⁵² Mara-

47 »Domagoj«, *Katolički List*, 72/1921, 49, 584.

48 Kroz »Domagoj« prošli su tijekom tridesetak godina deseci hrvatskih javnih radnika. Ivo Lendić u svom članku »Tako je bilo počelo« navodi da su kroza nj, uz prvake katoličkoga pokreta (Marakovića, Grkca, Rogulju, Eckerta, Ujevića, Deželića ml., Matulića, Šćetinca, Markulina i dr.), prošli ili mu bili bliski, među ostalim Vinko Nikolić, Vinko Kos, Ivan Softa, Marko Čović, Radoslav Glavaš, Radovan Latković, Kamilo Križanić, Nada Kesterčanek, Ico Hitrec, Šime Balen, Ante Moškov, Tijas Mortigija, Branko Fučić, Vojmil Rabadan, Krešimir Mlač, Stjepan Hrastovec, Danijel Uvanović, Jeronim Iljadica, Božo Dulibić, Kruno Krstić, Pavao Tijan, Ivo Degrel, Luka Brajnović, Franjo Nevistić, Ivo Bogdan i dr.; usp. *Hrvatska Revija*, 22/1972, 4, 473–482.

49 »Srednjoškol. literarni listovi«, *LUČ*, 4/1908–1909, 1, 39.

50 L. Perinić navodi još *Lahor, Crux, Akord* (ženski list, Beograd), *Učka, Danica, Vrelo*, ali ne navodi mjesto izlazenja; »Iz moje ladice — VI«, *Marulić*, 29/1996, 2, 247.

51 »Naš đački pokret mora uvijek naglašavati literarni momenat. Literatura (ne suzujem je na pojam beletristike) mora biti sastavni element i obilježje đačkog pokreta«, pisao je mladi Ivo Bogdan; »Naši srednjoškolski listovi«, *LUČ* 22/1926–1927, 1, 10.

52 Butković, I. — Maraković, Lj., »Pred promjenom uredništva«, *LUČ*, 4/1908–1909, 9/10, 458.

ković, u početku prva perjanica, koji već tada djeluje kao svojevrsni literarni mentor i programator, ispisuje u svakom broju *LUČI* upute đacima o potrebi, svrsi i načinima literarnog i publicističkog rada, povezujući literarne pretenzije s ciljevima katoličkoga pokreta izraženim geslom *instaurare omnia in Christo — sve obnoviti u Hristu*.⁵³ On, kao i drugi, uočava da mladi »naprednjaci« osvajaju idejni i literarni prostor u javnosti, prije svega osnivanjem glasila (*Srednjoškolski Glasnik, Mlada Hrvatska, Hrvatski Djak*). Stoga u tim tekstovima u *LUČI* i unutar domađojske »Literarne sekcije« djeluje mobilizacijski. *Ne smijemo se gubiti u pukim frazama i u samoj paradi...*, naglašava, stavljajući drugovima pred oči potrebu izgradnje značaja, koji se sastoji iz čistih načela i čvrste volje.⁵⁴ To je uvjet uspješnog organiziranog rada u katoličkim društvima i listovima.

3.1. Književno značenje

Uza svoju primarnu zadaću, organizirati i idejno usmjeriti katoličko đaštvo, koju su prvih godina u uvodnicima kreirali Ljubomir Maraković,⁵⁵ Fran Binički,⁵⁶ Joso Sironić, Rudolf Eckert,⁵⁷ Petra Rogulja,⁵⁸ Velimir Deželić ml.⁵⁹ i drugi, a poslije i cijeli katolički pokret odnosno Katoličku akciju, *LUČ* je kroz trideset sedam godina izlaženja bila tribina i prvih pokušaja, ali i zrelih djela brojnih publicista i literata katoličke orijentacije, a njezino je najveće značenje što *mlada knji-*

53 Maraković, Lj., »Početkom školske godine«, *LUČ*, 4/1908–1909, 1, 13.

54 Maraković, Lj., isto, 14.

55 O Marakoviću usp. Lončarević, V., *Luči Ljubomira Marakovića*, FTI, Zagreb, 2003.

56 O Biničkom usp. Bičanić, N., *Hrvatski katolički stražar s Nehaja* (F. Binički), Zagreb 1995.

57 Dr. Rudolf Eckert jedan je od malobrojnih prvaka hrvatskog katoličkog pokreta o kojemu je tiskana monografija. Knjiga Petra Grkca o njemu *Dr. Rudolf Eckert* objavljena je u Rijeci 1995. Ima o njemu i veći broj članaka njegovih suvremenika, primjerice: DEŽELIĆ ml., V., »+ Dr. iur. Rudolf Eckert«, *LUČ*, 10/1914–1915, 17–19; »+ Dr. Rudolf Eckert«, *Katolički List*, 66/1915, 11, 117–118; Grgec, P., »Uzori naše sadašnjosti i budućnosti«, *LUČ*, 24/1928–1929, 2, 55–46; DEŽELIĆ ml., V., »Dr. Rudolf Eckert«, 30/1934–1935, 5, 5. Njegovi biografi osobito ističu njegovu mirnoću, studioznost i promišljenost.

58 O Rogulji u katoličkoj periodici i novinstvu ima velik broj članaka, koji jedinstveno ističu njegov ideološki i organizacijski prinos katoličkom pokretu. Usp. u *LUČI*: Grgec, P., »Dr. Petar Rogulja«, 20/1924–1925, 9/10, 288–292; Grgec, P., »Uzori sadašnjosti i budućnosti (P. Rogulja)«, 24/1928–1929, 3, 89–91; »+ Dr. Petar Rogulja«, 15/1919–1920, 8/9, 65–67; I. B., »O desetoj godišnjici smrti dra P. Rogulje«, 25/1929–1930, 6/7, 197–201; I. B., »Najjači organizator našeg pokreta«, 30/1934–1935, 3/4, 5.

59 Dr. Velimir Deželić mladi ili »sin«, kako se također spominje, bio je među najpoznatijim katoličkim javnim radnicima prve polovice prošloga stoljeća. Dugovjek, živio od 1888. do 1974., sin poznatoga oca, prvoga ravnatelja NSK, pisca i javnoga radnika V. Deželića st., bio je pravnik, a djelovao je kao romanopisac (*Sofiju odabra, Sedam puta udarani, Feminist*), novinar, urednik raznih izdanja. Isticao se radom na karitativnom i pučko–prosvjetnom polju. Bio je član »Domagoja«, »Seniorata« i HOS–a, suradnik *LUČI*, urednik đačkoga *Krijesa* od 1909. do 1923. i *Mladosti*, među osnivačima je *Riječkih Novina*, suradnik je brojnih katoličkih glasila. Bio je član privremenog Narodnog vijeća. Bavio se i sociologijom i etnografijom, a s Božidarom Širolom priređivao je svečane pučke igre odnosno crkvena prikazanja, koje je i sam pisao; usp. I. H., »Dr. Velimir Deželić, sin«, *LUČ*, 21/1925–1926, 11, 7; »Život i rad dra Velimira Deželića sina«, *Hrvatska Straža (novine)*, 10/1938, 120, 6.

ževna grupa okupljena oko nje prva načelno unosi u hrvatsku književnost religiozni momenat u novim oblicima u vezi sa starim uzorima⁶⁰ ili, kako će reći Ivo Lendić, prva je iznijela barjak katoličkog pravca u književnosti i afirmirala ga.⁶¹ Taj je smjer udario već Maraković, nastojeći u *LUČI* osigurati snažniju prisutnost literarnih priloga. Kako se hrvao s tim zahtjevom i prispio, uglavnom diletantskim materijalom, opisao je tri godine nakon prestanka svojega urednikovanja. *Struktura i značaj lista, koji je u glavnom opća smotra nada sve s organizatornom zadaćom ne dopušta kakav posebni literarni i umjetnički kriterij osim onoga, da je stvar prosječno dobra i da se ne kosi s općim idejama, koje su temelj listu. Dapače, organizatorna ideja nalaže prije svega što jače i što veće privlačenje sila, a tada se, za volju tome glavnom zadatku, mora štošta toga progledati kroz prste, štošta oprostiti i pregristi, s najosobitijim obzirom na početnike.*⁶²

Maraković je pak sam svojim člancima, posebice »Književnim razmatranjima«, koje je poslije sazeo u programsku knjižicu *Nov život* (Sarajevo, 1910), udario temelj pozitivnom programu hrvatske katoličke književnosti, nametnuvši se zapravo njezinim ideologom, pri čemu je stariji Butković asistirao potporom i ponekim člankom, tu i tamo ublažavajući Marakovićevu nestrpljivost i osjećaj nerazumijevanja za njegove literarne ideje.⁶³ Maraković se godine 1909. vratio u Travnik, a potom je premješten u Banju Luku te više nije uređivao *LUČ*. No i kasniji urednici njeguju njezin literarni značaj. Do kraja 1919. pjesničkim, pripovjedačkim i kritičkim radovima — što početničkim, što zrelijim — javljaju se Fran Binički, Ljubav Ivić (pseudonim Ferde Galovića), rano, već 1915. umrli talent Kuzma Petković (Roman Tieck), Gavro Kostelnik, koji se vratio u Ukrajinu i uskoro prestao pisati hrvatski,⁶⁴ Viktor Grmović (pseudonim H. Straucha), Josip Andrić, Ljubomir Maraković, Lovre Katić, Stijepo Šimunović (poginuo 1915),⁶⁵ Milko Kelović (pseudonim Marijan Regis), također rano, 1916. umrli franjevac Dragan Augustin Dujmušić,⁶⁶ Branko Škarica, Đuro Vilović, Antun Matasović, Vid Blažinčić, Ivan

60 Subotić, N., »SOS u oluji našeg vremena«, *Katolički Tjednik*, 20/1944, 15, 11.

61 VIG., »Duh avantgarde... Refleksija uz ulaznje 'LUČI' u trideset i šesto godišće«, *Hrvatska Straža (novine)*, 13/1941, 6, 5.

62 »Mjesto predgovora«, *NK, HKAD »Hrvatska«*, Beč, 1912, 6. Da je tu, razumljivo, bilo obilje diletantizma u objavljenim radovima, a još više u neobjavljenim, o tome svjedoči i zapis T. Dravskoga u kome, uz ostalo, kaže kako se energija trošila na pjevanje nezrelih pjesama i zasnivanje kojekakvih fantastičnih koncepcija romana; usp. »Povodom 'Luči' 1915. 16.«, *Novine*, 3/1916, 87, 3.

63 Usp. I. B., »Osvrt na zadnje katoličko književno raspravljanje«, *LUČ*, 5/1909–1910, 1, 5–8.

64 Kostelnik, narodnošću Ukrajinac, rođen je 15. lipnja 1886. u Ruskom Keresturu (Krsturu) u Bačkoj. Bogosloviju je završio u Zagrebu i Lavovu, doktorirao u Friburgu u Švicarskoj. Godine 1907. izdao zbirku *Romance i balade*, a 1911. *Žumberak* (Gorske simfonije). Iako je otišao u Ukrajinu, još 1917. tiska u *Hrvatskoj Prosvjeti* ciklus pjesama »Trenutci«. I u njega se vidi Kranjčevićev utjecaj (»Suza anđelova«, »Međ dva svijeta«, ciklus »Trenutci«).

65 Roden godine 1887. u Ošljemu kod Stona, poginuo kod Gorice u Sloveniji 20. studenoga 1915. Uz ostalo, bio je predsjednik »Hrvatske« u Beču. U predratno doba držali su ga nadarenim lirikom. O njemu usp. SUBOTIĆ, N., »Jedan Vitez 'Luči'. Uspomeni Dra Stijepa Šimunovića«, *Narodna Svijest*, 8/1926, 29, 2–4.

66 Pjesnik i zanimljiva ličnost katoličkog pokreta (Gradačac, 6. X. 1884 — Varaždin, 14. IX. 1916). Za svećenika je zaređen 1907, a 1912. ulazi u kapucinski red. Pisao je pjesme u katoličkim glasilima

Delalle, Ilija Jakovljević, Zvonko Šprajcer, Narcis Jenko, Stanko Tomašić, 1915. umrli mladi talentirani kritik Stjepan Varga,⁶⁷ Petar Grgec, Joso Benac, Antun Branko Šimić,⁶⁸ *kritik matoševskih manira i glavni propagator artizma u mladoj katoličkoj literaturi* Vinko Jurković,⁶⁹ Đuro Sudeta, Ivan Merz, koji je već tada pokazao veliku duhovnu visinu i stručnu spremu svojim člancima o Jammesu, Baumannu, Psichariu i Huysmansu, i drugi. Uz to, glavnu i zadugo poslije akribijom nadmašenu studiju o mladoj katoličkoj književnosti — »Hrvatska katolička književnost« — objavio je u njoj Josip Andrić 1918.

Intenzivno razvijanje književnoga tona u nekim je razdobljima »prijetilo« da se *LUČ* pretvori u pretežno beletrističko glasilo, pa je u tome smislu bilo nastojanja da se to obuzda.⁷⁰ Zaključno, osim Marakovićevih kritičkih članaka i uputa, književni značaj i značenje *LUČI* ponajbolje ilustrira *Almanah LUČI 1905–1925* (ur. M. Ujević), koji je izašao kao poseban dvobroj (9/10 1925). Uz ostalo, taj almanah donosi pjesme i prozne radove Petra Grkca, Vojislava Mioča, Ilije Jakovljevića, Đure Sudete, Ive Horvata, Mate Ujevića, Izidora Poljaka, Jakše Hercega, A. V. Mihičića, Branka Storova, Jeronima Iljadice, Tona Smerdela, Nedjeljka Subotića, Ljube Ivića, Stanka Tomašića, Milana Pavelića, Josipa Zdunića, Marka Soljačića, Baltazara Vijolića i drugih.⁷¹

Luči, Vrhbosni, Kalendaru Srca Isusova i Marijina, Prosvjeti. Jedinu zbirku pjesama *Iskre srca moga* tiskao je na Rijeci 1910. Bio je kratko vrijeme urednik lista *Pučki prijatelj*. Napisao je opsežno djelo *Kritična povijest svete kuće Marije u Loretu i njezini prenosi* (1912). Kao izliječeni alkoholičar, na Rijeci je osnovao protualkoholno društvo Sveta Vojska (1914). Bavio se glazbom i skladao. Kritičari (Lj. Maraković, M. Cvitkušić, Ž. Ivanković) ističu »nježnost« i »mističnost« njegove poezije, uz sposobnost da u nju utka lirski izričaj narodne pjesme.

67 Andrić za nj veli da je bio osobni tajnik Mahnićev; usp. »Luč' za vrijeme rata«, *LUČ*, 17/1921–1922, 2, 61.

68 O njegovu sudjelovanju u *LUČI* Grgec donosi ovaj zapis: »Grga je Mikulin (Petar Grgec — prim V. L.) uveo Šimića 1913., pod pseudonimom 'Slavče', u 'Luč', štampajući njegovu 'Zimsku pjesmu', spjevanu pod dojmom Nonce (Zvonimira Šprajcera — prim V. L.). Kasnije zamijetio je u njegovoj duši borbu dvaju suprotnih elemenata. (...) Slavio je ideal kršćanskog života i vjerovanja, a u isto doba zanosio se ne samo pretjeranim kultom orijentalnog dijela Bosne i sevdalinki, nego i nekom posebnom idolatrijom artistske i životne opojnosti«; *Krvava služba*, 187.

69 Andrić, J., »Hrvatska katolička književnost«, *LUČ*, 14/1918, 175. I on se »kasnije... udaljio od prvih mladenačkih ideala«; Grgec, P., *Krvava služba*, 187. Jurković je bio svećenik.

70 Usp. Jurković, »LUČ«, *Narodna Politika*, 1/1918, 36, 2. O takvim prijedlozima piše *Vrhbosna* već 1913, u jeku raspra o pokretanju katoličkog beletrističkog lista, ističući da »to ne ide. Luč valja da ostane Luč i ništa više. Luč valja da ostane glasilo hrvatskih katoličkih gjaka. Luč mora biti direktiva i odjek svega njihova nastojanja. Ne smije se dakle ograničiti ni na samu gjačku beletristiku, a kamoli da se razvije u opći beletristični list«; K., »Katolički beletristički list«, *Vrhbosna*, 27/1913, 11, 177.

71 Zanimljivost je poetskoga izbora dvojaka: motivska raznorodnost — ima tu ljubavne, refleksivne, religiozne, socijalne lirike — i činjenica da je dio pjesama objavljen ekavicom, što govori o tome da se u katoličkim krugovima tada još polagalo nade u jugoslavenski projekt, prije svega zbog ideje zbliženja s pravoslavnima. O tome svjedoči i uvrštenje u almanah Mahnićeva odlomka »Naš odnošaj prema pravoslavnima« (337). O razlozima (kratkotrajnog) »pripuštanja« ekavice u *LUČ* usp. D. J., »Jugoslavenski književni jezik«, *LUČ*, 14/1918, 2/3, 65–66. Ocjenu almanaha dao je Ilija Jakovljević u članku »Almanah 'Luči'«, *Hrvatska Prosvjeta*, 13/1926, 3, 66–68.

3.2. Urednici i suradnici

Uredništvo je 1909. preuzeo Ferdo Galović.⁷² Otišavši iz Beča u monarhijsku provinciju, Maraković je tako ujedno izbjegao biti u žarištu nesuglasica godine 1909. između bečke »Hrvatske« i zagrebačkog »Domagoja« radi nadležnosti nad *LUČI i Krijesom*, listom što ga je u međuvremenu pokrenuo »Domagoj«.⁷³ Šesto godišće uredili su Rudolf Eckert i Juraj Prstec. Nakon kratkog prijelaznog razdoblja *LUČ* je u svom sedmom godišću (1911–1912) posve prešla u domagojske ruke.⁷⁴ Tada se prelazi na novinski format, a uređuje ju Hubert Strauch (Viktor Grmović).⁷⁵ List izlazi svakih desetak dana. Godine 1912–1913. uređuje *LUČ* Petar Grgec, koji joj donekle oduzima gralovsku patetičnu obojenost,⁷⁶ koju je udario Maraković, ali i dalje inzistira na kulturnoj i literarnoj izgradnji katoličkih đaka.⁷⁷ Grgec se u *LUČI* razvio u literata i organizatora i već tada zasjeo u *generalštab hrvatskog katoličkog pokreta*, kako će za nj dva desetljeća poslije napisati Nedjeljko Subotić, držeći da je s Marakovićem na književnom krilu toga pokreta odigrao presudnu ulogu.⁷⁸ Josip Andrić, tada urednik *LUČI*, a poslije brojnih drugih izda-

72 Piše Petar Grgec govoreći o Galoviću: »Premda je njegov urednički ugled bio vrlo velik, ipak je zaostajao za ugledom Ljubomira Marakovića«; *Dr. Rudolf Eckert*, 119. Galović je umro u 12. studenoga 1931. Grgec za nj veli da se činilo da će on biti jedan od glavnih književnika cijeloga mladoga pokreta. Ocjenjuje ga impresionistom. Povremeno je pisao i nakon rata. Zbog životnih prilika nije se mogao posvetiti književnosti u mjeri u kojoj je želio; usp. P. G., »Prof. Ferdo Galović« (nekrolog), *Hrvatska Straža (novine)*, 3/1931, 261, 3; Kuntarić, Đ., »Pjesnik Ferdo Galović«, poseban otisak *Marulića*, Zagreb, 1973.

73 GRGEC, P., *Dr. Rudolf Eckert*, 120–121. Naime, urednici *LUČI* i članovi »Hrvatske« bunili su se zbog pokretanja *Krijesa* kao svojevrstne neloyalne konkurencije.

74 Usp. Andrić, J., »Hrvatska katolička književnost«, *LUČ*, 14/1918, 159.

75 Pripovjedač, pravnik i katolički javni radnik (Mostar, 4. XII. 1890 — Đakovo, 14. VIII. 1957). Sudjelovao je u I. svj. ratu, pa je zarobljen na talijanskom bojištu 1918. U studentsko doba uređivao je časopis *Luč* (1911–1912), a nakon povratka iz zarobljeništva katolički dnevnik *Jugoslavija* (Sarajevo). Novele i pripovijesti objavljivao je u *Prosvjeti*, *Hrvatskoj Prosvjeti*, *Obitelji*, *Za vjeru i dom*, *Selu i Gradu*, *Napretku* i dr. Zastupljen je u zborniku hrvatskih katoličkih pripovjedača *Sunčani vinograd* (1943) i antologiji *Hrvatska proza Bosne i Hercegovine od Matije Divkovića do danas* (1995). Sadržajno je zaokupljen životom bosanskih ljudi, posebice seljaka. Realističko slikanje života prožeo je kritikom teških socijalnih prilika u Bosni. Nakon II. svj. rata onemogućen mu je javni rad.

76 Misli se na bečki kulturni pokret »Der Gral« i njegova utemeljitelja Richarda von Kralika. O tome usp. Maraković, Lj., »Der Gral«, *LUČ*, 3/1907–1908, 2, 94–97; »Richard v. Kralik«, *Hrvatska Prosvjeta*, 9/1922, 21/22, 526–528; »Richard v. Kralik. In piam memoriam«, 21/1934, 3, 111–115; »Njemačka katolička književnost«, 23/1936, 3, 119–120; –Ž–, »Karlo Domanig«, 1/1914, 1, 61–62. »Tri križa«, 1/1914, 6/7, 351–353; I. H., »Dr Rikard pl. Kralik«, *Narodna Politika*, 5/1922, 259, 2; Vucić, B., »Richard Kralik i kultura bez religije«, *Nova Revija*, 8/1929, 1, 81–82.

77 Usp. »Naprijed!«, *LUČ*, 8/1912–1913, 1, 1–3.

78 Subotić, N., »Izgradujte život! Oko Almanaha 'Selo i grad'«, *Hrvatska Straža (novine)*, 5/1933, 42, 5. Rodio se u Kalinovcu 15. II. 1890, umro u Zagrebu 22. VIII. 1962. Bio je urednik *Luči* 1912–1913. te prvi urednik *Hrvatske Prosvjete* 1914. Mobiliziran je godine 1914, a 1917. zarobljen na Soči kao časnik austro–ugarske vojske. Ratne godine i zarobljeništvo opisao je u četirima knjigama ratnih uspomena, dok je peta, *Između puške i pera*, ostala u rukopisu. Uz ratne uspomene, pisao je pjesme, a godine 1927. objavio je jedini roman *Gospodin Rafo*. Posebice se bavio proučavanjem epske pjesme i narodnoga pjesništva, o čemu je napisao knjige *Na izvorima pjesništva* (1940), za koju je dobio državnu nagradu, i *Razvoj hrvatskoga narodnoga pjesništva* (1944). U razdoblju od tri-

nja, zadržava tu ravnotežu u ratnim godinama s drugim urednicima, koji se tada zbog nestalnih prilika često mijenjaju,⁷⁹ pa se uređuju »ratne knjige« u knjižnom uvezu. Potkraj rata kratkotrajni je urednik Ilija Jakovljević, koji će se poslije šutke donekle distancirati od katoličkog pokreta i katoličkoga književnoga kruga.⁸⁰ *LUČ* u tim godinama poprima izrazit literarni naglasak, postavlši beletrističko–organizatorna revija mladih katoličkih pisaca i inteligenata, politički se tada zauzimajući za »narodno jedinstvo« Hrvata i Slovenaca,⁸¹ uglavnom kloneći se, kao i »Domagoj«, strančarskih polarizacija između hrvatskog i jugoslavenskog nacionalizma,⁸² ipak potkraj rata i neposredno nakon njega izražavajući sklonost jugoslavstvu.⁸³ Godine 1919. *LUČ* je, u skladu s novim političkim okolnostima i činje-

deset sedam godina napisao je velik broj prikaza, kritika, studija i rasprava o hrvatskim i svjetskim piscima, književnim smjerovima i nazorima te više stotina različitih tekstova književnog, kulturnog, vjerskog, povijesnog, moralno–pedagoškog, putopisnog, političkog i socijalnog sadržaja u četrdesetak serijskih publikacija. Prikupio je materijal za prvi katolički književni almanah *Naše Kolo* (Beč, 1912; ur. Lj. Maraković), uredio je pet godišta almanaha *Selo i Grad*, anketu o katoličkoj književnosti *Na Goru Gospodnju* i »Knjižnicu općega znanja« HKD Sv. Jeronima. Biografije Petra Rogulje i Lj. Marakovića, raščlamba sukoba između dviju struja katoličkog pokreta, drama *Dobri pastir*, nekoliko rasprava, studija, članaka i veći broj pjesama kao i obilna korespondencija nisu do sada objavljene. Osnovao je nakladno društvo »Marulić« (1936). Kao idejno–organizacijski prvak hrvatskoga katoličkog pokreta bio je uz ostalo predsjednik Hrvatskog katoličkog seniorata i Kola hrvatskih književnika te se bavio organiziranjem Katoličke akcije na selu (SKOM). Bio je član Središnjeg uredništva *Hrvatske enciklopedije*. Nakon II. svj. rata osuđen je na sedam godina zatvora, uz zabranu objavljivanja i javnog rada. Do potkraj života radio je kao profesor na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu.

79 Godine 1913/14. *LUČ* uređuje Andrić sa Bogdanom Babićem i Stjepanom Vargom, 1914/15. Đuka Kuntarić i Josip Sironić, 1915/16. Josip Andrić i Stanko Deželić, 1916/17. Josip Stipančić i Stanko Deželić; 1918. Jože Stabej i Josip Stipančić, a zatim Ilija Jakovljević. O *LUČ* i u ratnim godinama usp. Andrić, J., »'Luč' za vrijeme rata«, *LUČ*, 17/1921–1922, 2, 61–66.

80 Jakovljević je rođen 1898. u Mostaru, a umro je u zatvoru u Beogradu 1948. pod sumnjom da je pristaša HSS–a, ali čini se da je u pozadini bio »slučaj Hebrang«; usp. GRBELJA, J., »Ispitivanje od sumraka do svanuća«, *Republika*, 56/2000, 10/12, 222–243. Nije mu pomoglo zatočeništvo u Jasenovcu i Staroj Gradiški ni sudjelovanje u partizanima. Taj »emotivan« lirik, jednako u poeziji i prozi, vješt »analizator, opažatelj i zato deskriptivan«, kako piše za nj Maraković (»Naši saradnici: I. Jakovljević«, *Hrvatska Prosvjeta*, 10/1923, 5, 246) bio je, kao pristaša HSS–a, kratko vrijeme i predsjednik Društva hrvatskih književnika i urednik zagrebačkog *Hrvatskog Dnevnika* i *Savremenika* (1940). Kratko je bio tajnik (1921–1922) Kola hrvatskih književnika. Početkom tridesetih godina udaljio se od katoličkog pokreta i njihova književnoga kruga, ali nije nikada napadao bivše suradnike. Prije toga uređivao je *LUČ* i *Narodnu Politiku* (1919–1921) i *Hrvatsku Obranu* (1921–1923), surađivao u *Hrvatskoj Prosvjeti*, u kojoj mu je izlazio prvi roman *Na raskrsnici* (1925).

81 Usp. »Naprijed«, *LUČ*, 8/1912–1913, 1, 1–2.

82 Usp. Podolšak, S., »Uspomene prijašnjih urednika«, *LUČ*, 26/1930–1931, 1/2, 19.

83 Usp. o tome Andrić, J., »Putom preporodnog rada«, *Zora–LUČ*, 21(16)/1920–1921, 33; Ujević, J. M., »Nakon dvadeset godina«, *LUČ*, 20/1924–1925, 9/10, 211. S koliko su naivnosti potkraj prvoga svjetskoga rata mladi katolički pregaoci, ne bez Mahnićeva utjecaja, optirali za jugoslavstvo, o tome ponajbolje svjedoči Petar Grgec u svojim ratnim uspomenu. U knjizi *Krvava služba* (1940) opisuje svoje oduševljenje i oduševljenje svojih drugova za jedinstvo sa Slovincima, pa veli kako ni on ni Rogulja »niju u to doba ni pomišljali da bi se Slovenci ikada mogli složiti s velikosrbima protiv Hrvata« (150). Budući da su »i Hrvati i Slovenci i Srbi bili... u velikoj nevolji«, zato se u njihovoj duši »to jače uvreživala fikcija o jugoslavenskom narodnom jedinstvu« (156). »Ni Rogulji ni njegovim prijateljima nije padalo na pamet, da bi u Jugoslaviji moglo nestati Hrvatske« (195). Rogulja je slijedom svoga uvjerenja napisao godine 1916. manifest »Pred zoru«, koji je izazvao mnogo

nicom da je osnovan Jugoslavenski Đački Savez, integrirana sa slovenskom *Zorom*, pa je list nakratko dobio ime *Zora-LUČ*.⁸⁴

Kasnijih godina proći će kroz nju, uza prije spomenute urednike i suradnike, još brojna imena hrvatske književnosti i kulture: kasniji njezini urednici Vice Barić, Ivo Bogdan, Hijacint Bošković, Luka Brajnović, Jakša Herceg, Ivo Horvat, Stjepan Hrastovec, Stanko Kljajo, Ivo Lendić, Krešimir Mlač, Mijo Maričić, Stjepan Podolšak, Marko Soljačić, Mate Ujević; zatim Ivo Balentović, Ivo Degrel, Stjepan Devčić, August Đarmati, Cvito Fisković, Branko Fučić, Radoslav Glavaš, Josip Horvat, Jeronim Iljadica, Đuro Kokša, Slavko Kolar, Jeronim Korner, Vinko Kos, Leo Košuta, Stjepan Krčmar, Stjepan Markulin, Ivo Matijaca, Marije Matulić, Mate Meštrović, Serafin Mičić, Tias Mortigijja, Vinko Nikolić, Viktor Novak, Mato Paljug, Bonifacije Perović, Vojmil Rabadan, Zvonimir Remeta, Ton Smerdel, Branko Storov, Juraj Ščetinec, Nikola Šop, Pavao Tijan, Dragutin Tomac, Josip Zdunić, Vinko Žganec, Andrija Živković i dr.

4. Poruka i oporuka

Iz prethodnih redaka vidi se da je golem dio hrvatske književnosti i humanističke kulture prošao kroz *LUČ* tijekom više od trećine stoljeća njezina izlaženja, do 1942. Može se također reći da je kroz *LUČ* prodefilirala čitava katolička inteligencija prve polovice 20. stoljeća, a mnogi su i kao zreli ljudi surađivali u njoj. Tridesetih godina ona je postala glavno organizacijsko glasilo Katoličke akcije, a njezini mladi urednici Lendić⁸⁵ i Bogdan⁸⁶ vodili su, uz potporu starijih, poslije i

konfrontacija — potpore i suprotstavljanja — ali je politički skrenuo HKP ka jugoslavenstvu; usp. »Iz povijesti hrv. katoličkog pokreta«, *NP*, 8/1925, 52, 7. Zanimljivo zapažanje u vezi s tim daje Ivo Bogdan kad kaže da »jugoslavenstvo' katoličkih krugova u stvari je hrvatsko-slovenska suradnja, koju se smatra potrebnom, nasuprot utjecajima protukatolički raspoložene inteligencije, koja postiže spontanu potporu službene Srbije«; »Baština Ljubomira Marakovića«, *Hrvatska Revija*, 9/1959, 2(34), 140.

84 Usp. »'LUČ' i 'ZORA'«, *LUČ*, 14/1918, 2/3, 75. Ideja da *LUČ* postane zajedničko, hrvatsko-slovensko glasilo, razmatrala se već 1913. uoči održavanja Hrvatsko-slovenskog katoličkog sastanka u Ljubljani, ali sve je tada ostalo samo na povremenim suradnjama slovenskih suradnika u *LUČI*. Usp. »Svaštice«, *Hrvatska Straža*, 11/1913, 492–497.

85 Pjesnik, novelist, kritičar, novinar, prevoditelj, urednik i kulturni radnik (pseud.: Vig., Vigilans, – Ile–, Ante Planika; Janjina, 4. VI. 1908 — Iguazú, Argentina, 1. IV. 1982). Uređivao srednjoškolski domagojski list *Žar*. Urednik *LUČI* (1930–1933), gdje često objavljuje poeziju, idejno-političke i druge članke. Godine 1929. započinje surađivati u tjedniku *Narodna Politika*, a zatim postaje urednik kulturne rubrike dnevnika *Hrvatska Straža*. Tu će, kao i poslije u *Hrvatskom Narodu* kao suradnik i od 1942–45. kao rimski dopisnik, objaviti velik broj kritika, prikaza, polemika, rasprava i drugih članaka iz književnosti i kulture. Prvu zbirku pjesama *Lirika* objavio je 1930. God. 1934. sudjeluje u zajedničkoj zbirici *Lirika grude*. Razbolivši se 1933. od tuberkuloze kostiju, odlazi na dugo liječenje u Kraljevicu, gdje će sastaviti svoje temeljno djelo zbirku *Angelusi* (1936). Piše u *Hrvatskoj Prosvjeti*, *Hrvatskoj Reviji* i drugdje. Za vrijeme rata dopisnik je *Hrvatskog Naroda*. Nakon sloma NDH ostaje u Rimu, a 1947. odlazi u Buenos Aires. Tu je u mjesečniku *Glasnik Sv. Antuna* objavio nisku članaka iz književne estetike i politike, a surađuje u *Studia Croatica* te u *Hrvatskoj Reviji*. Premda u Hrvatskoj nakon II. svj. rata dugo povijesno-kritički zanemarenom, pjesme su mu objavljivane u više antologija u Hrvatskoj i iseljeništvu, a neke poput *U svanuće*, *Korosanti* ili *Dvanaest*

u sklopu izdanja MOSK–a,⁸⁷ oštru borbu za katoličke ideje u javnom životu, za afirmaciju hrvatskih nacionalnih interesa te protiv marksizma i liberalizma⁸⁸ radi »prevladavanja ponora« koji te ideologije stvoriše između hrvatske katoličke tradicije i novih hrvatskih kulturnih težnja i realizacija.⁸⁹ No kada se činilo da su uspostavom Nezavisne Države Hrvatske spomenuta dva najmoćnija svijeta iščezla iz naše štampe te da će od tada uloga *LUČI* biti »izgradnja konkretnog kršćanskog života«,⁹⁰ i učvršćivanje »kršćanske hijerarhije vrednota«,⁹¹ *LUČ* se ugasila. Nije to bilo jer je ponestalo sila koje bi je uređivale i u njoj surađivale već, službeno, zbog — štednje papira!⁹²

Premda je *LUČ* bila i ostala potpunim prijedgom sila, moći, energije, i težnja one izvjesne grupe u hrvatskom životu, kojoj naša javnost nije nikada posvetila dovoljne i zaslužene pažnje, pa niti jedan dio toga javnoga života, nju to ipak nije omelo da bude intelektualna i duhovna baza iz koje su mnogi krenuli na poprište javnoga društvenog i crkvenog života.⁹³ Njezini suradnici i urednici tako postadoše poslije vodeći ljudi Hrvatskoga književnoga društva sv. Jeronima (Andrić, Grgec, Deželić ml., Markulin, Ujević i dr.), središnjeg književnog katoličkog časopisa *Hrvatske Prosvjete* (Maraković, Grgec), enciklopedistike (Ujević, Tijan, Ivo Horvat), ured-

bolesnih radnika i ja trinaesti pripadaju klasičnom antologijskom izboru hrvatskoga pjesništva XX. st.

- 86 Kritičar, novinar, publicist i urednik (Sudurađ, 30. IX. 1907 — Buenos Aires, 18. VIII. 1971). Bio je član i predsjednik »Domagoja«, urednik *LUČI* (1927–1929), član uredništva *Narodne Politike*, suosnivač Moderne socijalne knjižnice u sklopu HKD Sv. Jeronima, urednik *Hrvatske Straže* 1937–1941), pokretač istoimenog tjednika 1933, kao i supokretač dnevnika *Hrvatski narod* (1939). Uključio se u ustaški pokret i pokrenuo list *Croatia* 1940. te tjednik *Spremnost* 1942. Nakon rata u emigraciji distancirao se od A. Pavelića, radeći na svehrvatskoj pomirbi. Najvažniji rad u Argentini bilo je uređivanje cijenjena časopisa na španjolskom jeziku *Studia Croatica* i suradnja u Nikolićevoj *Hrvatskoj Reviji*. Ubijen je u svojoj tiskari u B. Airesu. Tijekom emigracije objavio je nekoliko opširnih eseja o hrvatskim političkim i kulturnim pitanjima, niz opširnih i informativnih nekrologa, recenzija o hrvatskim političarima, piscima i javnim radnicima.
- 87 Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima pokrenulo je godine 1934. niz MOSK (Moderna socijalna knjižnica), u sklopu kojeg je tiskano tridesetak knjižica različitih autora (Bogdan, Grgec, Lendić, Perović, Zimmermann i dr.) koje su s katoličkoga gledišta obrađivale različita socijalna, politička, povijesna i kulturna pitanja.
- 88 Usp. »Osnivajmo đачki, seljački i radnički Domagoj«, 30/1934–1935, 3/4, 1–2; »Domagoj u zimskom semestru«, 30/1934–1935, 3/4, 16–17; Lendić, I., »Za đачku Katoličku Akciju«, 30/1934–1935, 6/7, 1–3; »Duh i smjernice Domagoja«, 30/1934–1935, 9/10, 2; T. M. (Tijas Mortigijija), »Problem 'klerikalizma'«, 30/1934–1935, 9/10, 9–11; Perović, B., »Đačka Katolička Akcija«, 31/1935–1936, 1, 1–3; Juretić, A., »Naši domagojski ideali«, 31/1935–1936, 1, 6–7; Lendić, I., »Hrvatska katolička Akcija prema hrvatskoj kulturi, politici i socijalnim pitanjima«, 31/1935–1936, 5/6, 1–8; »Zadaće mlade hrvatske inteligencije«, 31/1935–1936, 7, 1–2; Vigilans (I. Lendić), »Stojimo pred požarom!«, 32/1936–1937, 2, 1–4; »Staleški pokreti Katoličke Akcije«, 32/1936–1937, 9/10, 2; J. P. (Josip Pajtlar), »Bit i misija 'Domagoja'«, 33/1937–1938, 1, 4–5; 2, 9–10; 4, 6–7; 5, 5–6; 6/7, 6–7; 8, 5–7; Dalmata, »Naše misli su jasne«, 34/1938–1939, 1, 1–2. i dr.
- 89 Usp. Dalmata, »Naše misli su jasne«, *LUČ*, 34/1938–1939, 1, 1.
- 90 »Iz uredništva«, *LUČ*, 37/1941–1942, 1, 24.
- 91 »Na svršetku godine...«, *LUČ*, 37/1941–1942, 9/10, 225.
- 92 Usp. »Obavijest uredništva«, *LUČ*, 37/1941–1942, 9/10, 2. omotna.
- 93 Đ. V–ć. (Đuro Vilović), »Uz 'Luč' 1916. / 17. II.«, *Novine*, 4/1917, 116, 3.

nici različitih glasila, vrhunski novinari i komentatori (Matulić, Bogdan, Mortigija, Hrastovec, Lendić, Brajnović i dr.) te književni kritičari (Maraković, Grgec, Ujević, Smerdel, Jakovljević, Glavaš), izvršivši golem utjecaj u hrvatskoj kulturi svojega vremena, posebice afirmirajući ne samo kršćanske vjersko–moralne vrijednosti nego i katoličke poglede na umjetnost, književnost, estetiku, socijalna i politička pitanja.

Poruka i oporuka *LUČI* i danas je aktualna, gotovo proročka. U teškim i tragičnim hrvatskim i svjetskim vremenima njezini su posljednji urednici zapisali i ove riječi. *Na ovoj prekretnici života, pomiješanim s tolikim tragizmom, a i tolikim novim obećanjima, sve stoji na nama. Hoćemo li mi dogovoriti svom pozivu kršćanina ili ćemo, možda još jednom, zamračiti kršćanstvo u očima svijeta? Hoćemo li mi kršćani — govoreći najšire — pružiti svijetu led, strančarstvo, mržnju i nasilje ili mu ponuditi ljubav i obnovu? Odgovor ovom povijesnom i evanđeoskom pozivu leži u nama. Jer budimo svjesni činjenice: nitko mu ga drugi neće moći dati. (...) Tko to ne može neka znade, da nije ni vruć ni hladan i zato će biti ispljuvan iz ustiju.*

»*LUČ*«⁹

4

THE BEACON OF RENEWAL IN THE CATHOLIC CHURCH

100th Anniversary of the »Croatian Catholic Students' Journal — Luč« (1905 — 2005)

Vladimir Lončarević

Summary

Few publications have left such an important mark on Croatian culture as has the journal »Luč«. It was first issued in the autumn of 1905. From that time on, up until the publication of the final issue in 1942, this journal with its motto »God–Nation–Social Justice«, together with the Catholic academic societies »Croatia« and later »Domagoj«, was a crucial factor in the organization of Catholic youth. Likewise, it was fundamental in initiating and promoting the Croatian Catholic Movement, the forerunner of the Catholic Action, a movement for the spiritual transformation of public life based on a Catholic worldview and in accordance with the motto of Pius X »Omnia restaurare in Christo!« Aside from its organizational role, the journal was significant from a literary aspect also, in that it made many valuable contributions in the field of poetry and literary criticism, and was thus instrumental in the development of a program of Catholic Literature in the first half of the 20th Century. For a substantial number of Catholic intellectuals »Luč« was the intellectual and spiritual foundation on which they built their public secular and ecclesial lives.

94 »Na svršetku godine...«, *LUČ*, 37/1941–1942, 9/10, 227.